Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

_____Віталій СЕРЬОГІН

“ 1 ” серпня 2026 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

галузь знань: D Бізнес, адміністрування та право

спеціальність: D9 Міжнародне право

освітня програма: Міжнародне право

вид дисципліни: за вибором

факультет: юридичний

2026/ 2027 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету протокол № 1 від 31 серпня 2026 року.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Марк ВОРОНОВ, доцент кафедри конституційного і муніципального права, к.ю.н., доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права протокол № 13 від 31 серпня 2026 року

Завідувач кафедри конституційного і муніципального права Ганна ЗУБЕНКО

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми другий (магістерський) рівень вищої освіти за спеціальністю 293 Міжнародне право

Гарант освітньо-професійної програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародне право Олександр ГАВРИЛЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету
Протокол № 1 від 31 серпня 2026 року

Голова науково-методичної комісії Ганна ЗУБЕНКО

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Європейські стандарти місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності D9 Міжнародне право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їхній професійній діяльності знаннями про місцеве самоврядування як форму публічної влади, самостійно орієнтуватись у сучасних правовідносинах в сфері реалізації муніципальних прав людини, повноважень органів і посадових осіб місцевого самоврядування, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

Предметом даної навчальної дисципліни є частина правової системи ЄС, котра визначає специфіку європейського врядування та територіальної організації влади в межах даного інтеграційного наддержавного утворення. Ця система вивчається як в аналітичному, так і в синтетичному плані.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

«Європейські стандарти місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС» є спеціальною навчальною дисципліною, що не тільки розкриває специфіку відповідного нормативного масиву в рамках права Європейського Союзу, але й дозволяє оцінити наявний рівень розвитку місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні на предмет їх відповідності європейським стандартам у контексті європейської інтеграції. У межах даного навчального курсу також вивчаються процеси формування, еволюції та практики реалізації регіональної політики ЄС, її зміст і спрямованість.

Завдання даної дисципліни полягає в тому, щоб ознайомити студентів із вимогами європейських стандартів місцевого самоврядування та змістом регіональної політики ЄС, навчити їх самостійно користуватись актами права ЄС, що діють у даній сфері, розуміти роль і значення відповідних термінів та інститутів, вміло застосовувати європейський досвід місцевого самоврядування, децентралізованого врядування та регіоналізації у вітчизняній політико-правовій практиці.

1.3. Кількість кредитів

3

1.4. Загальна кількість годин

90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Вибіркова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції (можуть проводитися у дистанційному режимі на платформі ZOOM, Google Meet)	

14 год.	4 год.	
Практичні, семінарські заняття		
14 год.	4 год.	
Самостійна робота		
62 год.	82 год.	
Індивідуальні завдання		

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

ЗК 2 Здатність виявляти, ставити і вирішувати проблеми;

ЗК 3 Здатність до адаптації та дії в новій ситуації;

ЗК 6 Здатність проводити дослідження на відповідному рівні;

ЗК 9 Здатність поважати та цінувати різноманітність та багатокультурність;

СК 4 Здатність ефективно забезпечувати адаптацію законодавства України до права ЄС у правотворчому, правоінтерпретаційному та правозастосовному контекстах, надавати правову підтримку євроінтеграційним та євроатлантичним процесам у різних сферах суспільних відносин;

СК 5 Здатність готувати проекти національних та міжнародних правових актів, надавати пропозиції з імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство, приведення норм вітчизняного законодавства у відповідність до норм міжнародного права;

СК 7 Здатність розв'язувати проблеми міжнародного права, адаптації законодавства України до права ЄС у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації у урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

1.7. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми «Європейські стандарти місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС», в результаті вивчення дисципліни студенти мають досягти таких програмних результатів:

РН 1 Виявляти, аналізувати та пропонувати шляхи вирішення різноаспектних проблем міжнародно-правового та національно-правового змісту;

РН 7 Ухвалювати обґрунтовані рішення, у тому числі за умов невизначеності, генерувати та оцінювати альтернативи, усвідомлювати наслідки цих рішень для різних суб'єктів національного та міжнародного права.

РН 8 Готувати проекти міжнародних договорів та актів національного законодавства, надавати пропозиції з усунення колізій між нормами міжнародного права, а також приведення норм національного права у відповідність до норм міжнародного права;

РН 9 Імплементувати норми міжнародних договорів, актів міжнародних міжурядових організацій, рішень міжнародних судів у національний правопорядок;

РН 10 Надавати юридичний супровід процесам адаптації різних галузей законодавства України до права ЄС.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теорія європейського врядування та регіоналізму

Тема 1. Європейське врядування: правовий вимір

Європейське врядування: поняття, структура та принципи. Відкритість, участь, підзвітність, ефективність та узгодженість як основоположні принципи європейського врядування. Європейське врядування як належне врядування (Біла книга, Комісія ЄС, 2001).

Європейське врядування як багаторівневе врядування (Біла книга, Комітет регіонів ЄС, 2009). Теорія багаторівневого врядування у працях Г. Маркса і Л. Хуга. Мережеве врядування. Поняття та види політичних мереж.

Європейське врядування і верховенство права. Сутність і зміст верховенства права згідно з «Новою рамкою ЄС для зміцнення верховенства права» (2014 р.). Європейське врядування і права людини. Правова основа для захисту основних прав у Європейському Союзі.

Тема 2. Місцеве самоврядування у багаторівневій системі управління ЄС

Природа та зміст Європейської інтеграції. Європейська інтеграція – процес, що триває (Декларація Монне-Шумана, розширення ЄС, поглиблення інтеграційних процесів, виклики, спричинені фінансовою кризою, кризою біженців, Брексітом, пандемією COVID-19). ЄС, регіоналізм, місцеве врядування та самоврядування. Статус місцевого врядування за установчими документами ЄС: вплив зверху вниз і відповіді від низу до верху.

Причини розвитку відносин між інститутами ЄС та органами місцевого врядування. Чотири рівні врядування в ЄС. Універсальна система поділу територій (NATS) та практика її застосування в регіональній політиці ЄС. Вертикальне та горизонтальне співробітництво в межах багаторівневого врядування в ЄС. Комітет регіонів ЄС (порядок формування, склад, компетенція та функції).

Тема 3. Європейські стандарти місцевого самоврядування

Поняття та джерела правового регулювання європейських стандартів місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування: історія прийняття та зміст. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади (2009 р.).

Імплементація Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні. Європейські стандарти місцевого самоврядування: принципи законності; виборності; відкритості; етичної поведінки; професійності; відповідності очікуванням населення; участі; підзвітності; ефективності; забезпечення сталого розвитку території та ін.).

Тема 4. Регіоналізація і регіоналізм: базові концепції та типологія

Регіон як проміжний рівень територіальної організації публічної влади: поняття, ознаки, види. Концепт регіоналізму в сучасній термінопрактиці. Регіон як об`єкт державного впливу та політико-правове поняття. Поняття «регіон» згідно з Хартією регіоналізації (Європарламент, 1988) та Декларацією щодо регіоналізму в Європі (Асамблея Регіонів Європи, 1996). Поліваріантність поняття «регіон» і різноманітність підходів до класифікації регіонів.

Регіоналізація як політико-правове явище та процес перерозподілу владних повноважень: поняття, напрямки, види. Регіоналізація і децентралізація: співвідношення понять. Виміри-фактори регіоналізації. Регіоналізм як елемент сучасного конституціоналізму. Культурний, економічний і політичний регіоналізм. Європейський та азіатський регіоналізм.

Тема 5. Теорії регіоналізму в сучасних політико-правових дискурсах

Теоретичне осмислення регіоналізму в 50-х – 70-х роках ХХ ст.. на фоні становлення й поступового розвитку процесів європейської регіональної інтеграції («старий регіоналізм»). Регіон як підсистема у працях М. Каплана, К. Уолтца. Проблеми регіональної інтеграції у працях К. Дойча. Міжурядовий підхід до регіональної інтеграції С. Хоффманна. Питання регіоналізму

в працях неофункціоналістських теоретиків повоєнного часу (Е. Хаас, Ф. Шміттер, С. Делл, А. Етціоні). Теорія федералізму у працях А. Спінеллі та Е. Россі.

Теорія «нового регіоналізму» Б. Хеттне і Ф. Содербаума: передумови виникнення, зміст, особливості. Регіоналізм в умовах глобалізації та інформатизації суспільства: сучасний теоретичний дискурс (теорія кластерів регіонального миру і безпеки, концепція ідентичності в рамках регіональних і глобальних процесів). Компаративний регіоналізм.

Розділ 2. Досвід реалізації регіональної політики в межах Європейського Союзу та його значення для України 8

Тема 6. Сучасні тенденції регіоналізації та їхня роль в європейських інтеграційних процесах

Регіоналізація як важливий тренд сучасного світового і європейського розвитку. Регіоналізація в контексті реформ децентралізації. Слабо регіоналізовані та сильно регіоналізовані держави. Види регіоналізації. Територіальна і компетенційна регіоналізація. Регіоналізація на рівні автономії. Регіоналістські та федеративні держави.

Підвищення ролі мегаполісів у процесах регіоналізації. Фактори зростання ролі й значення мегаполісу як об'єкта і суб'єкта процесу регіоналізації. Основні етапи процесу збільшення впливу мегаполісів на сучасному, постіндустріальному, етапі розвитку суспільства.

Глобалізація і глокалізація. Регіоналізація як сучасна тенденція і нова парадигма територіального устрою держав Європи. Зміцнення регіонів у межах багаторівневого врядування. Регіоналізація через деконцентрацію. Регіоналізація і загрози сепаратизму в Європі.

Тема 7. Європейський регіоналізм у контексті розбудови ЄС

Європейський Союз: від інтеграції до регіоналізму. Еволюція ідеї «Сполучених штатів Європи». Концепція «Європи регіонів». Дві площини розвитку європейської «моделі» регіоналізації: розмивання державного суверенітету «зверху» і «знизу». Діалектика процесів регіоналізації та інтеграції в Європі. Регіоналізація як спосіб подолання суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку між державами-засновницями ЄС та між регіонами, що їх утворюють. Регіональна влада як суб'єкт політики і публічного врядування в Європейському Союзі. Комітет регіонів як консультативний орган ЄС.

Регіональне представництво в інституційній структурі ЄС. Форми регіонального представництва: залучення локальних суб'єктів, функціональне представництво регіональних інтересів, політичні мережі, Комітет регіонів. Рада Європейського Союзу, брюссельські офіси. Європейська ініціатива INTERREG: причини розробки, зміст, еволюція. Європейський регіоналізм у контексті регіональної безпеки, подолання територіальних диспропорцій і національно-культурних проблем.

Тема 8. Регіональна політика ЄС

Поняття і зміст регіональної політики в ЄС. Фактори, що спричиняють необхідність регіональної політики ЄС. Асиметрії регіонального розвитку країн ЄС. Проблеми відносин центру з регіонами.

Коротка історія регіональної політики ЄС. Перший етап (1951-1975): попередній. Другий етап (1975-1988): початковий. Третій етап (1988-теперішній час): основний. Реформа цілей регіональної політики ЄС: 2000-2007, 2007-2013, 2014-2020. Сучасні цілі регіональної політики ЄС на період 2021-2027 років: очікувані зміни. Ключові характеристики регіональної політики ЄС. Принципи, цілі та завдання регіональної політики ЄС.

Інституційна інфраструктура регіональної політики ЄС. Політичні актори регіональної політики ЄС: суперсистемний, системний і субсистемний рівні. Співвідношення європейської та національної регіональної політики. Наднаціональні інститути регіональної політики ЄС.

Суб'єкти державної регіональної політики в країнах ЄС. Роль недержавних організацій у виробленні та реалізації європейської регіональної політики. Інструменти політики вирівнювання в ЄС. Структурні фонди ЄС.

Процес прийняття і реалізації рішень у регіональній політиці ЄС. Нормативно-правова база регіональної політики ЄС. Реалізація регіональної політики ЄС на прикладі Німеччини, Польщі та Португалії. Співробітництво України з ЄС у сфері регіональної політики.

Тема 9. Системи і моделі місцевого самоврядування в країнах ЄС

Поняття і види систем місцевого самоврядування в країнах ЄС. Співвідношення категорій «система місцевого самоврядування» («муніципальна система») і «модель місцевого самоврядування».

Критерії для класифікації систем місцевого самоврядування в країнах ЄС. Англосаксонська система (моделі автономного місцевого самоврядування). Моделі «сильна рада – слабкий мер», «слабка рада – сильний мер», «рада ¬– керуючий», «рада – система комітетів». Європейська континентальна система (французька або система контрольованого місцевого самоврядування). Магістратська модель. Бургомістерська модель. Іберійська система. Змішані та унікальні системи.

Характеристика моделей місцевого самоврядування в країнах ЄС. Комуна як основна ланка місцевого самоврядування. Особливості місцевого самоврядування на регіональному рівні.

Тема 10. Реалізація регіональної політики ЄС в процесі реформування систем врядування держав-членів

Європейський досвід реформування систем врядування в контексті децентралізації. Перерозподіл повноважень між рівнями врядування на основі принципу субсидіарності та його значення для забезпечення відповідальності та підзвітності перед громадянами.

Переваги і вади реформування систем врядування в державах-членах ЄС. Деволюція: регіоналізація по-британськи. Регіоналізм і децентралізація: досвід Франції. Регіоналізм і федералізм (на прикладі ФРН). Регіоналістська модель унітарної держави в Іспанії та Італії. Шляхи використання досвіду реформування систем врядування держав-членів ЄС в Україні.

Тема 11. Регіоналізація в контексті «європеїзації» України

Місцеве самоврядування та територіальна організація публічної влади в Україні: сучасний стан, наявні проблеми та шляхи реформування. Реформа щодо децентралізації в Україні в контексті європейського врядування та європейського регіоналізму. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014 р.). Конституційна реформа щодо децентралізації (2015 р.) як спроба привести місцеве самоврядування й територіальну організацію влади в Україні до європейських стандартів.

Регіоналізація як перспективний шлях децентралізації публічної влади в Україні. Добровільне об'єднання територіальних громад і укрупнення районів як інституційно-просторова передумова для регіоналізації. Перерозподіл повноважень на основі принципу субсидіарності як компетенційна основа регіоналізації. Посилення матеріально-фінансової основи місцевого і регіонального (територіального) самоврядування як елемент регіоналізації.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Денна форма		Заочна форма	
	Усього	у тому числі	**Усього**	у тому числі

		л	с	л	іін	ср		л	с	л	ін	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теорія європейського врядування та регіоналізму												
Тема 1. Європейське врядування: правовий вимір	10	2	2			6	12		2			8
Тема 2. Місцеве самоврядування у багаторівневій системі управління ЄС	10	2	2			6	10	2				8
Тема 3. Європейські стандарти місцевого самоврядування	10	2	2			6	8					8
Тема 4. Регіоналізація і регіоналізм: базові концепції та типологія	10	2	2			6	8					8
Тема 5. Теорії регіоналізму в сучасних політико-правових дискурсах	6					6	10					10
Разом за розділом 1	**46**	**8**	**8**			**30**	**46**	**2**	**2**			**42**
Розділ 2. Досвід реалізації регіональної політики в межах ЄС та його значення для України												
Тема 6. Сучасні тенденції регіоналізації та їхня роль в європейських інтеграційних процесах	6					6	8					8
Тема 7. Європейський регіоналізм у контексті розбудови ЄС	8	2	2			4	8					8

Тема 8. Регіональна політика ЄС	6					6	8	2				6
Тема 9. Системи і моделі місцевого самоврядування в країнах ЄС	8	2	2			4	6					6
Тема 10. Реалізація регіональної політики ЄС в процесі реформування систем врядування держав-членів	6					6	6					6
Тема 11 Регіоналізація в контексті «європеїзації» України	10	2	2			6	8		2			6
Разом за розділом 2	**44**	**6**	**6**			**32**	**44**	**2**	**2**			**40**
Усього годин	**90**	**14**	**14**			**62**	**90**	**4**	**4**			**82**

4. Теми семінарських занять

н/п	Назва теми	Кількість годин Денна/Заочна
	Розділ 1. Теорія європейського врядування та регіоналізму	
1.	Європейське врядування: правовий вимір	2/2
2.	Місцеве самоврядування у багаторівневій системі управління ЄС	2
3.	Європейські стандарти місцевого самоврядування	2
4.	Регіоналізація і регіоналізм: базові концепції та типологія	2
	Всього за Розділом 1	8/2
	Розділ 2. Досвід реалізації регіональної політики в межах ЄС та його значення для України	
1.	Європейський регіоналізм у контексті розбудови ЄС	2

2.	Системи і моделі місцевого самоврядування в країнах ЄС	2
3.	Регіоналізація в контексті «європеїзації» України	2 /2
	Всього за Розділом 2	6/2
	Всього	14/4

5. Самостійна робота

Самостійна робота осіб, які навчаються, є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Самостійна робота включає: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу. Навчальний час, відведений на самостійну роботу студента денної форми навчання, регламентується навчальним планом та робочим навчальним планом.

Зміст самостійної роботи над навчальною дисципліною визначається програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного працівника.

Самостійна робота осіб, які навчаються, забезпечується системою навчально-методичного забезпечення, передбаченою програмою навчальної дисципліни: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, збірниками завдань, комплектами індивідуальних семестрових завдань, практикумами, методичними рекомендаціями з організації самостійної роботи та виконання окремих завдань, електронними та іншими навчально-методичними матеріалами, дистанційними курсами. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента. Для самостійної роботи рекомендується відповідна наукова та професійна монографічна і періодична література.

Самостійна робота з вивчення навчального матеріалу з конкретної дисципліни може проходити в Центральній науковій бібліотеці університету, навчальних кабінетах, комп’ютерних класах, лабораторіях, у домашніх умовах, а також у дистанційній формі за використанням системи підтримки дистанційного навчання та матеріалів дистанційних курсів.

Для забезпечення належних умов для самостійної роботи ця робота організовується, у разі необхідності, за попередньо складеним на кафедрі графіком, що гарантує можливість індивідуального доступу особи, яка навчається, до необхідних дидактичних і технічних засобів загального користування.

Графік оприлюднюється на початку навчального семестру. При організації самостійної роботи з використанням складного обладнання, установок, інформаційних систем (комп’ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування, автоматизованих навчальних систем, системи підтримки дистанційного навчання тощо) забезпечується можливість одержання необхідної консультації або допомоги з боку спеціалістів кафедри.

Контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу, є обов’язковим.

Основні методи перевірки успішності студентів: усне опитування, письмовий контроль, практичні заняття, тести тощо.

Письмовий контроль забезпечує глибоку й всебічну перевірку опанування програмного матеріалу. За допомогою письмових робіт одночасно контролюють значну кількість студентів у різних галузях знань.

Цей метод досить об'єктивний, бо надає можливість порівняти знання різних студентів за допомогою стандартних запитань, виявити теоретичні знання, практичні навички та вміння, а також адекватне їх застосування для розв'язання конкретних професійних завдань.

Усне опитування зазвичай проводиться на практичних заняттях. Його здійснюють за допомогою бесіди, відповіді студента, тлумачення певних теорій, ідей, поглядів професійних

явищ тощо. В основі усного опитування - монологічна відповідь студента або бесіда. Цей метод, завдяки своїй специфіці й характеру застосування, використовують і щоденно на планових заняттях, і на різноманітних перевірках.

Форми контролю визначаються програмою навчальної дисципліни і включають усне опитування під час семінарських занять, виконання індивідуальних (творчих) завдань і тестових завдань за темами, контрольних робіт, а також підсумковий семестровий контроль у формі екзамену.

5.1. Теми для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин Денна/заочна
1	**Розділ 1. Теорія європейського врядування та регіоналізму**	
1	Європейське врядування: правовий вимір	6/8
2	Місцеве самоврядування у багаторівневій системі управління ЄС	6/8
3	Європейські стандарти місцевого самоврядування	6/8
4	Регіоналізація і регіоналізм: базові концепції та типологія	6/8
5	Теорії регіоналізму в сучасних політико-правових дискурсах	6/10
	Всього за Розділом 1	30/42
	Розділ 2. Досвід реалізації регіональної політики в межах Європейського Союзу та його значення для України	
6	Сучасні тенденції регіоналізації та їхня роль в європейських інтеграційних процесах	6/8
7	Європейський регіоналізм у контексті розбудови Європейського Союзу	4/8
8	Регіональна політика ЄС	6/6
9	Системи і моделі місцевого самоврядування в країнах ЄС	4/6
10	Реалізація регіональної політики ЄС в процесі реформування систем врядування держав-членів	6/6
11	Регіоналізація в контексті «європеїзації» України	6/6
	Всього за Розділом 2	*32/40*
	Загалом	**62/82**

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості поза аудиторної роботи студентів і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Європейські стандарти місцевого самоврядування і регіональна політика ЄС» виконуються у формі мультимедійних презентацій, рефератів, наукових статей чи тез виступу на науковій конференції за темою, що визначається чи обирається студентом за допомогою викладача. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

За мультимедійну презентацію чи реферат студент денної форми навчання може отримати 5 балів.

3.2.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. Головний необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. Додатковий матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім’я та по батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об’єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або

зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

Індивідуальне завдання виконується студентом за бажанням.

6.1. Орієнтовний перелік тем презентацій

1. Принцип верховенства права в сучасній теоретичній юриспруденції.
2. Роль і значення інституцій громадянського суспільства в системі багаторівневого врядування.
3. Права людини як важливий елемент «обмеженого врядування» в ЄС.
4. Регіональна структура держав-членів ЄС.
5. Форми і методи вертикального співробітництва в межах багаторівневого врядування в ЄС.
6. Форми і методи горизонтального співробітництва в межах багаторівневого врядування в ЄС.
7. Принцип субсидіарності як європейський стандарт місцевого самоврядування.
8. Принцип автономності місцевого самоврядування як європейський стандарт територіальної організації публічної влади.
9. Додаткові протоколи до Європейської хартії місцевого самоврядування.
10. Поняття «регіон» у законодавстві ЄС.
11. Регіоналізм як елемент сучасного конституціоналізму.
12. Регіональні інституції як найбільш ефективний засіб для вирішення спільних проблем у працях неофункціоналістів.
13. Регіональна ідентичність у працях представників «нового регіоналізму».
14. Проблема сепаратизму в Іспанії: причини, осередки, шляхи подолання.
15. Проблема сепаратизму в Бельгії: причини, осередки, шляхи подолання.
16. Європейська ініціатива INTERREG як програма транс'європейської співпраці для збалансованого розвитку.
17. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна.
18. Ключові характеристики регіональної політики ЄС.
19. Процес впровадження регіональної політики ЄС.
20. Комуна (територіальна громада) як основна (первинна) ланка місцевого самоврядування.
21. Укрупнення територіальних громад як передумова децентралізації публічної влади та розбудови спроможного місцевого самоврядування.
22. Особливості місцевого самоврядування на регіональному рівні.
23. Комуна (територіальна громада) як основна (первинна) ланка місцевого самоврядування.
24. Укрупнення територіальних громад як передумова децентралізації публічної влади та розбудови спроможного місцевого самоврядування.
25. Особливості місцевого самоврядування на регіональному рівні.
26. Муніципальна реформа у Франції: зміст, етапи, результати.
27. Деволюція як децентралізація по-британськи.
28. Регіоналістська модель унітарної держави: переваги та вади (на прикладі Іспанії та Італії).
29. Використання досвіду держав-членів ЄС при розробці та здійсненні реформи щодо децентралізації в Україні.
30. Конституційна реформа щодо децентралізації в Україні на сучасному етапі.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи взаємопов'язаної діяльності викладача і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань дисципліни. Вони реалізуються через систему відповідних прийомів і засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни використовуються такі методи навчання:

За джерелом отримання знань:

- **словесні** – розповідь, пояснення, лекція, дискусія, бесіда; використовуються для розкриття змісту конституційно-правових інститутів, тлумачення норм Конституції України та законодавства, аналізу правових позицій Конституційного Суду України, а також для перевірки рівня самостійного опрацювання студентами навчального матеріалу;
- **наочні** – демонстрація схем організації органів державної влади, таблиць класифікації конституційних прав і свобод людини, структурно-логічних схем конституційного процесу, відеоматеріалів засідань органів державної влади тощо;
- **практичні** – розв'язання ситуаційних (казусних) завдань, аналіз конституційно-правових спорів, складання процесуальних документів, робота з текстами нормативно-правових актів і рішеннями органів конституційної юрисдикції; спрямовані на формування у студентів умінь і навичок оперування правовими категоріями, тлумачення та застосування норм конституційного права під час семінарських (практичних) занять.

За рівнем самостійної пізнавальної діяльності студентів:

- **пояснювально-ілюстративний метод** – сприйняття та засвоєння студентами готової навчальної інформації;
- **репродуктивний метод** – відтворення й застосування здобутих знань за зразком;
- **метод проблемного викладу** – розкриття викладачем процесу розв'язання проблемних питань конституційного права з демонструванням логіки наукового пошуку;
- **частково-пошуковий (евристичний) метод** – самостійне розв'язання студентами окремих елементів проблемних завдань під керівництвом викладача;
- **дослідницький метод** – самостійна пошуково-творча діяльність студентів з аналізу конституційно-правових проблем, підготовки наукових повідомлень, есе, аналітичних матеріалів.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв’язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати

контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквіуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль з дисципліни «Європейські стандарти місцевого самоврядування і регіональна політика ЄС» проводиться у формі заліку.

Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий залік – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу.

Залік складають за завданнями, затвердженими кафедрою. У форматі дистанційного навчання залік проводиться в тестовому форматі за допомогою google форми.

Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом питань, зразком завдання на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні заліку з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового заліку.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни «Європейські стандарти місцевого самоврядування і регіональна політика ЄС», складає 100.

8.1 Контрольні питання до заліку

1. Європейське врядування як належне врядування (Біла книга, Комісія ЄС, 2001).
2. Європейське врядування як багаторівневе врядування (Біла книга, Комітет регіонів ЄС, 2009).
3. Європейське врядування і верховенство права.
4. Європейське врядування і права людини.
5. Інституційно-функціональна організація публічної влади в ЄС, її основні рівні
6. Статус місцевого врядування за установчими документами ЄС.
7. Універсальна система поділу територій (NUTS) та практика її застосування в регіональній політиці ЄС.
8. Вертикальне та горизонтальне співробітництво в межах багаторівневого врядування в ЄС.
9. Поняття та джерела правового регулювання європейських стандартів місцевого самоврядування.
10. Європейська хартія місцевого самоврядування: історія прийняття та зміст. Імплементація Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні.
11. Зміст вимог-стандартів Європейської хартії місцевого самоврядування та їх відображення в національному законодавстві держав-членів ЄС.

12. Регіон як проміжний рівень територіальної організації публічної влади: поняття, ознаки, види.
13. Регіоналізація як політико-правове явище та процес перерозподілу владних повноважень: поняття, напрямки, види.
14. Регіоналізація і децентралізація: співвідношення понять.
15. Регіоналізм як елемент сучасного конституціоналізму. Європейський та азіатський регіоналізм..
16. Теоретичне осмислення регіоналізму в 50-х – 70-х роках XX ст. на фоні становлення й поступового розвитку процесів європейської регіональної інтеграції («старий регіоналізм»).
17. Теорія «нового регіоналізму» Б. Хеттне і Ф. Содербаума: передумови виникнення, зміст, особливості. 1 8
18. Регіоналізм в умовах глобалізації та інформатизації суспільства: сучасний теоретичний дискурс (теорія кластерів регіонального миру і безпеки, концепція ідентичності в рамках регіональних і глобальних процесів).
19. Компаративний регіоналізм.
20. Регіоналізація як важливий тренд сучасного світового і європейського розвитку.
21. Підвищення ролі мегаполісів у процесах регіоналізації.
22. Регіоналізація як сучасна тенденція і нова парадигма територіального устрою держав Європи.
23. Регіоналізація і загрози сепаратизму в Європі.
24. Європейський Союз: від інтеграції до регіоналізму. Регіональна влада як суб'єкт політики і публічного врядування в Європейському Союзі.
25. Регіональне представництво в інституційній структурі ЄС.
26. Європейська ініціатива INTERREG: причини розробки, зміст, еволюція.
27. Європейський регіоналізм у контексті регіональної безпеки, подолання територіальних диспропорцій і національно-культурних проблем.
28. Поняття, історія і зміст регіональної політики в ЄС.
29. Сучасні цілі регіональної політики ЄС на період 2021-2027 років: очікувані зміни. Ключові характеристики регіональної політики ЄС.
30. Інституційна інфраструктура регіональної політики ЄС. Інструменти політики вирівнювання в ЄС.
31. Процес прийняття і реалізації рішень у регіональній політиці ЄС.
32. Поняття і види систем місцевого самоврядування в країнах ЄС. Англосаксонська система (моделі автономного місцевого самоврядування).
33. Європейська континентальна система (французька або система контрольованого місцевого самоврядування).
34. Іберійська система місцевого самоврядування.
35. Змішані та унікальні системи місцевого самоврядування в державах-членах ЄС.
36. Комуна як основна ланка місцевого самоврядування. Особливості місцевого самоврядування на регіональному рівні.
37. Європейський досвід реформування систем врядування в контексті децентралізації.
38. Деволюція: регіоналізація по-британськи.
39. Регіоналізм і децентралізація: досвід Франції.
40. Регіоналізм і федералізм (на прикладі ФРН).
41. Регіоналістська модель унітарної держави в Іспанії та Італії.
42. Місцеве самоврядування та територіальна організація публічної влади в Україні: сучасний стан, наявні проблеми та шляхи реформування.
43. Реформа щодо децентралізації в Україні в контексті європейського врядування та європейського регіоналізму.
44. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014 р.) і конституційна реформа щодо децентралізації (2015 р.) як спроба привести

місцеве самоврядування й територіальну організацію влади в Україні до європейських стандартів.
45. Регіоналізація як перспективний шлях децентралізації публічної влади в Україні.

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Денна форма навчання. Приклад для заліку

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях, виконання індивідуального завдання – 40:

Формула о

$$\sum \mathbf{40} = \frac{\sum \mathbf{1}}{\sum \mathbf{2}} \text{X 7 (вісім)}$$

Примітка:

∑**40 – сума максимальної кількості балів**

∑1- сума балів, що отримав студент за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

∑**2** кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

7 – коефіцієнт

Контрольна робота (одна в семестр): 0 **–** 10 *балів.*

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі на платформі Moodle або за допомогою google форми. Студентові надсилаються 10 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Навчально-наукова робота (участь в роботі наукових конференцій, студентських наукових конкурсах, в роботі студентського наукового гуртка тощо)**:** 0 -10 балів.

Поточний контроль та самостійна робота			разом	залік	сума
			60	40	100
Т 1-7	Контрольна робота	Навчально-наукова робота			
∑10	10	10			

Заочна форма навчання. Приклад для заліку

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік: 40.

Кількість балів протягом семестру: 60:

Контрольна робота: 50 *балів.*

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі на платформі Moodle або за допомогою google форми.

Студентові надсилаються 50 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Навчально-наукова робота (участь в роботі наукових конференцій, студентських наукових конкурсах, в роботі студентського наукового гуртка тощо)**:** 0 -10 балів.

Поточний контроль та самостійна робота		разом	залік	сума
		60	40	100
Т 1-2	Контрольна робота			
∑10	50			

Т1, Т2 ... Т12 – теми.

Для допуску до складання заліку здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 10 балів з навчальної дисципліни під час роботи на семінарських заняттях протягом навчального семестру.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, участь в наукових заходах, лекціях запрошених лекторів, наукових олімпіадах, наукових школах тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням лектора (екзаменатора) відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент(ка) може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів.

Відповідь на семінарському занятті – 1-5 балів.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівка викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв’язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Під час вивчення навчальної дисципліни використання технологій штучногоінтелекту (ШІ) здійснюється відповідно до Політики використання технологій штучногоінтелекту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У межах дисципліни застосовуються такі моделі використання ШІ:

1. Модель «ШІ заборонено».

Використання технологій штучного інтелекту не допускається під час виконанняконтрольних заходів, спрямованих на перевірку індивідуальних знань і сформованостікомпетентностей здобувача освіти, зокрема: усного опитування, модульних контрольнихробіт, екзамену (заліку), якщо інше не визначено викладачем, інших видів оцінювання, дляяких викладачем встановлено обмеження щодо використання ШІ.

2. Модель «ШІ як асистент».

Під час підготовки до практичних занять, виконання індивідуальних завдань,рефератів, аналітичних оглядів та інших письмових робіт дозволяється використання ШІдля: пошуку та систематизації інформації, добору та первинного аналізу наукових джерел,пояснення складних понять, удосконалення структури тексту, перевірки граматики, стилюта оформлення, генерації ідей, плану роботи або прикладів.

Фінальний текст роботи, висновки, аналіз, інтерпретація результатів та прийнятірішення повинні бути самостійно підготовлені здобувачем освіти.

3. Модель «ШІ як інструмент».

Для окремих лабораторних, практичних, проєктних або дослідницьких робітвикористаннятехнологій штучного інтелекту може бути обов'язковою складовоювиконання завдання. У таких випадках здобувачі освіти можуть використовуватигенеративні моделі ШІ для: аналізу та підготовки даних, генерації, аналізу й оптимізаціїпрограмного коду, порівняння результатів роботи різних моделей ШІ, створеннявізуалізацій, схем або зображень, аналізу великих масивів даних. проведення експериментівіз застосуванням сучасних інструментів штучного інтелекту.

Усі результати, отримані за допомогою ШІ, підлягають критичному аналізу, перевірціта доопрацюванню здобувачем освіти.

Декларування використання ШІ.

У разі використання технологій штучного інтелекту здобувач освіти зобов'язанийзазначити: назву сервісу або моделі ШІ; дату використання; характер допомоги (генераціяідей, пошук інформації, аналіз даних, генерація коду, редагування тексту тощо).

За вимогою викладача здобувач освіти повинен надати використані запити (prompts)або пояснити спосіб використання інструментів ШІ.

Недекларованe використання технологій штучного інтелекту або поданнязгенерованого ШІ матеріалу як власного результату навчальної діяльності розглядається якпорушення принципів академічної доброчесності відповідно до внутрішніх нормативнихдокументів Університету.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/ 254к/96-вр.

2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12.
5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998, затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14.
6. Виборчий кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17.
8. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/98-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр.
9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19.
10. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19.
11. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17.
12. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19.
14. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12.
15. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18.
16. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19.
17. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.
18. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18.
19. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (в ред. Закону України від 22.12.2005 № 3277-IV). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ 116/95-вр.
20. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19.
21. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.
22. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14.
23. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14.
24. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12.
25. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14.
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14.
27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17.

28. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17.
29. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр.
30. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12.
31. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.
32. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 № 3077-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20.
33. Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України : Закон України від 28.07.2023 № 3285-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20.
34. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04. 2014 № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р.від 15.03.2016 № 1-рп/2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16.
35. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20
36. Європейська хартія місцевого самоврядування: офіц. пер. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
37. Статут територіальної громади міста Харкова від 4 липня 2007 року. URL: http://www.city.kharkov.ua/uk/article/statut-teritorialnoyi-gromadi-mista-harkova-49.html
38. Акти європейського права з питань регіональної політики та місцевого самоврядування / за заг. ред. А.П. Яценюка. Київ: Парламентське видавництво, 2007.
39. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text.
40. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 994_099/conv.
41. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 21.05.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text.
42. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985, ратиф. Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 38. Ст. 249.
43. Європейське врядування: Біла Книга. COM(2001) 428. URL: https://pravo.org.ua/files/konstutyc/WHITE_BOOK_UKR_REV.pdf.
44. Концепція державної регіональної політики, затв. Указом Президента України від 25 трав. 2001 р. № 341/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text.
45. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р#Text.
46. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Ухвалена Конгресом місцевих і регіональних органів влади Європи 21.05.2003. URL: https://rm.coe.int/168071b58f.
47. Пояснювальна доповідь до Додаткового протоколу Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями / European Treaty Series. 1980. URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/Display DCTMContent?documentId=09000016800c b5ed.
48. Пояснювальна доповідь до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями / European Treaty Series.

1980. URL: https://rm.coe.int/ CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCT MContent?documentId= 09000016800ca433.
49. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/157-19#Text
50. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/994_520/conv.
51. Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС). URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/994_947/conv
52. Congress of Local and Regional Authorities, Draft Explanatory Report to the Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government, Recommendation No. 228 (2007), 12 December 2007. URL: https://www.coe.int/en/web/congress/home.
53. Congress of Local and Regional Authorities, Local and Regional Democracy in Poland, CG (28) 12, 26 March 2015, § 102. URL: https://www.coe.int/en/web/congress/home.
54. Congress of Local and Regional Authorities, Recommendation No. 305 (2011). URL: https://www.coe.int/en/web/congress/home.
55. Council of Europe, Reference Framework for Regional Democracy, MCL-16 (2009) 11, 3 November 2009. URL: https://www.coe.int/en/web/ congress/home.
56. Council of Europe. Regionalisation and its effects on local self-government / Council of Europe. Local and regional authorities in Europe. № 64. Strasbourg: Council of Europe publishing, 1998.
57. Declaration of the Assembly of European Regions on regionalism in Europe of the 4th of. December 1996. URL: http://www.a-er.org/ fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/ GBDeclaration-Regionalism.doc.
58. Draft Explanatory Memorandum to the Draft Charter, CPL (16) 6, 17. URL: https://www.coe.int/en/web/congress/home.
59. NUTS — The Nomenclature of Territorial Units for Statistics / European Commission. Eurostat. URL: http://epp. eurostat.ec.europa.eu/ portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries. 2017. 48 p. URL: https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/policy-paper-par.pdf.
60. Public Administration and Local Governments Reforms in Eastern Partnership Countries. 2017. 48 p. URL: https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/policy-paper-par.pdf.
61. Ten Guidelines for Effective Decentralisation Conducive to Regional Development. OECD, 2019. 54 p. URL: https://www.oecd.org/eurasia/ countries/ukraine/Ten-Guidelines-for-Effective-Decentralisation-Conducive-to-Regional-Development.pdf.
62. The Committee of the Regions' White Paper on Multilevel Governance (2009/C 211/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/ LexUriServ.do?uri=OJ: C:2009:211:0001:0027:EN:PDF.

Судові рішення

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 6, частини першої статті 11, частини четвертої статті 16, пунктів 3, 5, 6, 9, 10, 16 частини першої статті 26, частин третьої і четвертої статті 41, частини шостої статті 42, статей 51, 52, 53, 54, частини четвертої статті 61, частини першої статті 62, частин першої, шостої, сьомої статті 63, частин четвертої, п'ятої, шостої статті 78, частин третьої, п'ятої, сьомої статті 79, абзацу третього пункту 2 розділу V "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (справа про місцеве самоврядування) від 9

лютого 2000 року № 1-рп/2000. https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/74-systema-miscevogo-samovryaduvannya
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України "Про державну службу", статей 12, 79 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ", статей 8, 10 Закону України "Про місцеві державні адміністрації", статті 18 Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування" (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві) від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/7-misceve-samovryaduvannya
3. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 61 народного депутата України про офіційне тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 106, частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України “Про місцеві державні адміністрації”, пункту 2 розділу VII “Прикінцеві положення” Закону України “Про столицю України – місто-герой Київ” (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в районах міста Києва) від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/72-zasady-miscevogo-samovryaduvannya
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України „Про визнання такою, що втратила чинність, Постанови Верховної Ради України „Про призначення позачергових виборів депутатів Тернопільської обласної ради“ від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/73-vybory-do-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 6 липня 1999 року № 7-рп/1999. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/75-status-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України "Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів" (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 26 березня 2002 року № 6-рп/2002. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/76-povnovazhennya-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144

Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“ (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/76-povnovazhennya-organiv-miscevogo-samovryaduvannya
10. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 07 лютого 2023 року № 1-р(II)/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо конституційності приписів законодавства, які стосуються соціального захисту осіб, які перебувають на службі в органах місцевого самоврядування від 16 листопада 2022 року № 3-р/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 лютого 2024 року у справі № 990/164/23 щодо повноважень сільських, селищних, міських голів в умовах введення військових адміністрацій населених пунктів. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340691
13. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 31 серпня 2022 року № 7-р(II)/2022 щодо обмеження максимального розміру пенсії осіб, звільнених з муніципальної служби. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7_r_2_2022.pdf
14. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень Конституції та Закону «Про місцеве самоврядування» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 червня 2024 року у справі № 925/1133/18 щодо визнання незаконним і скасування рішення міської ради про надання земельної ділянки в оренду. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120396091
16. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 щодо конституційності окремих положень законодавства, що обмежують право на соціальний захист працівників місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_r2_2023.pdf
17. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23 лютого 2024 року у справі № 300/2289/23 щодо правомірності припинення повноважень сільського голови рішенням місцевої ради. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117213839
18. Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (вплив на тарифи у громадах). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19

Допоміжна література:
Українські науковці.

1. Баймуратов М. Публічна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. Вісник АПСВТ, 2018, №1. С. 41-44.
2. Баймуратов М.О. Міжнародне муніципальне право як галузь міжнародного публічного права: до питання про формування галузі. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право. 2021. № 2. С. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vunobpr_2021_2_3
3. Баймуратов М. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини. Соціальний Калейдоскоп. 2022. Том 2. № 3–4. С. 8–26.
4. Баймуратов М., Кофман Б. Парадигма «права людини - муніципальні права людини - муніципальна людина» як стратегічний напрям розвитку державності в умовах глобалізації. Scientific Collection «InterConf», 176, 2023, С. 97-105. URL:

https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4584
5. Баймуратов М., Кофман Б. Мілітарний муніципалізм: доктринальна ідея чи об'єктивні потреба та необхідність. Право України. № 6, 2024, С. 38- 60.
6. Баймуратов М., Кофман Б., Бобровник Д. Моделі (форми) демократії (демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою) в межах локального соціуму: сучасні реалії та перспективи. Український часопис конституційного права. № 4, 2025. С.82-105.
7. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування : дис. … доктора юрид. наук : 12.00.02. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2011. 478 с.
8. Батанов О. Принципи муніципального права як галузі права: дискусійні питання теорії. Український часопис конституційного права. № 2, 2025. С.3-23. doi.org/10.30970/jcl.2.2024.1
9. Батанов О. Людина в місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни. Право України. № 6, 2024, С. 14-37.
10. Батанов О. Концепт «муніципальне право – комплексна галузь права»: критичний аналіз сучасних підходів. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: журнал. Серія Право. 2023. Вип. 16 (28). С. 16–23.
11. Бедрій Р. Особливості реалізації економічних прав на муніципальному рівні. Український часопис конституційного права. №1, 2025. С.29-36. doi.org/10.30970/jcl.1.2025.3.
12. Бодрова І. Місцеве самоврядування в національній системі стійкості. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 46, 2023. С. 219–236.
13. Бодрова І. Державний контроль місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр, Вип. 48, 2024. С. 428–445.
14. Бодрова І. Сучасні тенденції регіоналізму в Європі: від інтеграції до гнучкості. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр., Вип. 49, 2025. С. 187–203.
15. Борденюк В. Співвідношення місцевого самоврядування та державного управління: конституційно-правові аспекти : автореф. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2009. 32 с.
16. Боярський О. Модернізація форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні в умовах глобалізації. Evropský Politický A Právní Diskurz. 2021.Volume 8. Issue 4. P. 44-60. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2021/2021-8-4/07.pdf
17. Боярський О. Людина в територіальній громаді: теоретичні підходи до розуміння знаходження та функціонування. Часопис Київського університету права. 2020. Випуск 4. С. 83-88. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2020.14
18. Ващенко А. Теоретико-правові аспекти співвідношення праовотворчої діяльності органів і посадових осіб держвіи і місцевого самоврядування в Україні: дис... канд. юрид. Наук: 12.00.01. КНУ ім. Тараса Шевченка. 2019. 277 с.
19. Воронов М., Воронова І. Проблемні питання муніципального статутного процесу. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». № 945. 2011. С.93-98.
20. Воронов М. Теоретичні і практичні аспекти удосконалення інституту відкликання депутата місцевої ради. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». № 1000. 2012. С.90-94.
21. Воронов М. Принципи гласності, відкритості та прозорості на муніципальному рівні: теоретичний аспект та втілення в законодавстві України. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». № 1151. 2015. С. 46-51.
22. Воронов М. Інститут старости у системі муніципального права України. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 23. 2017. С. 50-53.
23. Воронов М.М. Роль Віктора Мусіяки у процесі розбудови системи місцевого самоврядування в Україні. Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки / Центр Разумкова; відп. ред. А. Рачок, Ю. Якименко; упоряд. П. Стецюк. Київ: Заповіт, 2020. С.239-247.
24. Воронов М. Актуальні питання правового регулювання інституту старости в Україні: теорія

та практика. Аналітично-порівняльне правознавство – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». № 2, 2021. С.14-21.
25. Воронов М. Нова парадигма локальної демократії в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 1. С. 190-198.
26. Воронов М. Пряма демократія і демократія участі в Європейському Союзі: сутність, межі і нормативне забезпечення. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право». 2025. Вип. 39. С.76-89. https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-06
27. Воронов М., Ганжук О. Роль і місце місцевого самоврядування в Україні в сфері оборони: правове регулювання, стан і виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право», 2025. Вип.40, С. 80-90. https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-07
28. Гудзь Л.В. Польська та українська моделі децентралізації: порівняльний аналіз. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2020. Вип. 29. С.91-96
29. Гришко Л. Актуальні питання завершення муніципальної реформи в аспекті внесення змін до Конституції України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип 44, 2022. С. 259–282.
30. Гришко Л. Шляхи підвищення згуртованості територіальних громад в України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 46, 2023. С. 236–262.
31. Гробова В. Система місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.02. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 40 с.
32. Закоморна К., Бурдай Ю. Про деякі особливості адміністративного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування: досвід ФРН і України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 40, 2020. С. 155–167.
33. Закоморна К. Принципи децентралізації публічної влади в актах Європейського Союзу. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 42, 2021. С. 80–97.
34. Заяць І., Куйбіда В. Щодо регіональної системи органів публічної влади: генезис і перспективи. Український часопис конституційного права. 2/2024. С. 24-41. https://doi.org/10.30970/jcl.2.2024.2
35. Кагановська Т., Серьогін, В. Багаторівневе управління: загальна теорія і шляхи реалізації в україні в контексті євроінтеграції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», № 39, 2025, С. 10-33. https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-01
36. Казакова Л. Конституційне право на місцеве самоврядуання серед інших прав та свобод людини і громадянина в Україні. дис. … канд юрид. наук : 12.00.02. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. 220 с.
37. Калиновський Б. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. 2017. 487 с.
38. Ключковський Ю. Правове регулювання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Право України. № 6, 2024, С. 61- 76.
39. Ковач Я. Локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування: поняття, особливості, проблеми правового регулювання: дис. … канд юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018. 188 с.
40. Костецька Т. Інформаційно-комунікаційні чинники функціонування системи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Право України. № 6, 2024, С. 77-93.
41. Маринів А. Системно-структурна організація місцевого самоврядування у Французькій Республіц. : дис… канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 199 с.

42. Марчук М., Гудзь Л. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 70. С.119-124
43. Марчук М. Про деякі проблемні питання імплементації міжнародних стандартів партисипативної демократії в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр, Вип. 49, 2025. С. 233–247.
44. Мішина Н. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження : дис. … доктора юрид. наук : 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 539 с.
45. Наумова К. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: дис… канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 192 с.
46. Нікітенко Л. Краудсорсинг як інструмент партисипативної демократії. Часопис Київського університету права. 2020. Випуск 2. С.133-138. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.22
47. Нікітенко Л. Еволюція ідеї партисипативної демократії. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63. URL: https://app-journal.in.ua/wpcontent/ uploads/2023/02/66.pdf
48. Новак А.О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні. дис… канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 195 с.
49. Лялюк О. Проблеми функціонування органів місцевого самоврядування як суб'єктів забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 45, 2023. С. 137–150.
50. Лялюк О. Концептуальні засади правового удосконалення механізму державно-правового контролю за місцевим самоврядуванням. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 48, 2024. С. 80–94.
51. Лялюк О. Моделі та механізми реформування муніципальної системи України в аспекті посилення її ролі у післявоєнному відновленні. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 47, 2024. С. 52–64.
52. Остапенко О. Правовий статус та організація діяльності органів самоорганізації населення в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 20 с.
53. Панчишин Р. Перспективні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади. Український часопис конституційного права. 2018. № 3. С. 47-59.
54. Панчишин Р. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт муніципально-правових відносин. Системно-онтологічний аналіз: монографія; за ред. Марцеляка О.В. К.: Основа, 2020. 400 с.
55. Петришин О. О. Трансформація місцевого самоврядування в Україні: балансування між централізацією та децентралізацією в кризових умовах. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 47, 2024. С. 22–42.
56. Петришин О. О. Децентралізована стійкість України: місцеве самоврядування, воєнний стан і національна безпека. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 49, 2025. С. 215–233.
57. Петришина М. О. Проблеми формування муніципально-правової політики як однієї з ключових передумов післявоєнного відновлення України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 45, 2023. С. 150–164.
58. Попрошаєва О. Європейські стандарти функціонування децентралізованої моделі місцевого управління. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 44, 2022. С. 162–175.
59. Процюк І., Чиркін А. Бюджет участі як форма партисипативної демократії в умовах

децентралізації публічної влади в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр . Вип. 48, 2024. С. 584–598.
60. Процюк І., Чиркін А. Інструменти муніципальної демократії: національна практика в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 49, 2025. С. 247–259.
61. Сакун А., Кадлубович Т., Черняк Д. Деліберативність як основа державно-управлінської системи в умовах глобалізації та діджиталізації. Регіональні студії. 2022. №30. С. 91-97. URL: https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.15
62. Савчин М. Децентралізація влади та права людини і основоположні свободи. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 310–322.
63. Серьогіна С. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану та відбудови України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 45, 2023. С. 106–123.
64. Серьогіна С. Особливості організації та здійснення місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 46, 2023. С. 196–208.
65. Серьогіна С. Напрямки реформування місцевого самоврядування в умовах відбудови України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр . Вип. 47, 2024. С. 11–22.
66. Сич М. Системно-структурна організація місцевого самоврядування в Україні сьогодні та в період післявоєнного відновлення. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 47, 2024. С. 88–102.
67. Стешенко Т., Говоруха Л. Державницька теорія місцевого самоврядування у пострадянській правовій доктрині. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 41, 2021. С. 62–76.
68. Стешенко Т., Говоруха Л. Соціальна згуртованість територіальної громади в період війни та в механізмі післявоєнного відновлення України. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр . Вип. 47, 2024. С. 75–88.
69. Стешенко Т., Канюк М. Муніципальна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 43, 2022. С. 107–118.
70. Чалабієва М. Становлення цифрової громади у контексті конституційної реформи в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. Пр. Вип. 42, 2021. С. 67–80.
71. Чернеженко О. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасницях Європейського Союзу і в Україні: дис… докт. юрид. наук. 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 496 с.
72. Чиркін А. Державний контроль за місцевим самоврядуванням у практиці національних судів. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. Пр. Вип. 48, 2024. С. 113–125.
73. Чиркін А. Щодо форм громадського контролю за органами місцевого самоврядування. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 45, 2023. С. 201–211.
74. Чиркін А. Нормотворчість органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Вип. 43, 2022. С. 141–154.
75. Чорнописький П. Децентралізація влади в Україні: конституційно-правовий аспект: дис… канд. юрид. наук. 12.00.02. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 197 с.
76. Щербак С. Макс Вебер і сучасна плебісцитарна демократія: Спадщина Вебера: на перехресті традицій. Філософська думка, 2021, С. 135-148. URL: https://doi.org/10.15407/fd2021.01.135
77. Хван Р. Муніципальна політика держави: онтологічні та нормативні підходи до визначення елементного складу. Часопис Київського університету права. 2020. Випуск 2. С.173-179. DOI:

10.36695/2219-5521.2.2020.30
78. Petryshyn O., Serohin V., Serohina S. Glocalization and the Decentralization of Public Power in Ukraine. International Comparative Jurisprudence. 2020. Vol. 6. Issue 2. P. 191-200. URL: http://dx.doi.org/10.13165/j.icj.2020.12.007.

Зарубіжні вчені

1. Albalate D., Bel G., Reeves E. Extent and dynamics of the remunicipalisation of public services. *Local Government Studies*. 2024. Vol. 50, Iss. 4. P. 663–676. DOI: https://doi.org/10.1080/03003930.2023.2262141.
2. Bassoli M., Campomori F. Unravelling the multi-level governance of Ukrainian refugee reception in Italy: a focus on small and medium-sized cities. *Local Government Studies*. 2024. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2024.2399124.
3. Berkvens L., Roets A., Haesevoets T., Verschuere B. Local civil society organisations' appreciation of different local policy decision-making instruments. *Local Government Studies*. 2024. Vol. 50, Iss. 3. P. 545–572. DOI: https://doi.org/10.1080/03003930.2023.2215647.
4. Debus M., Son K., Wagner S. Partisan politics, economic hardship, and full-time day care for children in German cities. *Local Government Studies*. 2025. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2025.2471832.
5. Desmaris C., Van de Velde D. Why and how often do authorities remunicipalise urban public transport? The case of France. *Local Government Studies*. 2024. Vol. 50, Iss. 4. P. 763–785. DOI: https://doi.org/10.1080/03003930.2023.2248591.
6. Gasparyan G. Amalgamation reforms and administrative landscape in Armenia: local governance challenges and responses. *Frontiers in Political Science*. 2024. Vol. 6. DOI: https://doi.org/10.3389/fpos.2024.1354721.
7. Hlepas N.-K. Southern European Local Government Reform: Between Path Dependency and Emergency. *In: The Routledge Handbook of Local Self-Government*. London : Routledge, 2024. P. 112–128. DOI: https://doi.org/10.4324/9781003350123-9.
8. Khalaile M., Makladeh Y., Navot D. Upturning the turnout voting upside down: the case of the Arab local government in Israel. *Local Government Studies*. 2025. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2025.2411032.
9. Liarte I., Criado J. I., Alcaide-Muñoz L. Exploring Barriers to Innovation in Public Administration: An Empirical Study of the Local Layer of Government. *International Journal of Public Administration in the Digital Age*. 2024. Vol. 11, Iss. 1. P. 1–23. DOI: https://doi.org/10.4018/IJPADA.361011.
10. Pettrachin A., Caponio T., Borgna C. Who is responsible for migrant integration? Contextual political drivers of governance actors' responsibility frames in small and medium European localities. *Local Government Studies*. 2024. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2024.2394781.
11. Prorok T., Calzola S. European Local Government Report 2025: Structures, Finances and Functions of Local Governments in the European Union. *KDZ - Centre for Public Administration Research*. Vienna, 2026. 84 p. URL: https://www.kdz.eu/en/knowledge/studies/european-local-government-report-2025.
12. Schneider H., Enßle-Reinhardt F. Negotiating migrant integration in times of crisis in small municipalities in Germany. *Local Government Studies*. 2024. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2024.2441932.
13. Szmigiel-Rawska K. Monitoring costs in local service provision. Comparing contract forms in Poland. *Local Government Studies*. 2024. Vol. 50, Iss. 4. P. 741–762. DOI: https://doi.org/10.1080/03003930.2023.2251930.
14. Verhelst T., Peters K. The institutional and personal drivers of council scrutiny. A survey analysis of Dutch local government. *Local Government Studies*. 2025. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2025.2418932.
15. Wagner P. M. Institutional pressures and local climate policy isomorphism in Ireland. *Local*

Government Studies. 2025. URL: https://doi.org/10.1080/03003930.2025.2394781.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інші навчально-методичні матеріали

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – http://portal.rada.gov.ua/
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – http://www.president.gov.ua/
3. Офіційний веб-сайт ЄС. – https://european-union.europa.eu/
4. Офіційний веб-сайт Європейського Комітету Регіонів. – https://cor.europa.eu/en/
5. Офіційний веб-сайт законодавства ЄС. – https://eur-lex.europa.eu/